

он сам одговарао. Ако је путник поробљен, ђефалија беше обвезан, да му оштету накнади од својега имања, имајући право, да тражи накнаду од лопова, разуме се, ако су ови ухваћени, и тамнице беху под његовим надзором; али му забрањено беше, и новцем је кажњен, ако је ма кога затворио без „царева писма", или судске пресуде. Поред тога ђефалија беше и судац у споровима градских људи, што су их међу собом и с људима из округа имали. За сву ту службу своју имао је ђефалија и неке доходе, и градски људи беху обвезани, да му храну у пола цене продају.

Административни чиновници нижега реда беху између осталих још "престајник" или "приставник", севаст (управо "пристав" или "посланик", procurator), пребегар итд. Царином је управљао "цариник". Извесне таксе плаћаху се не само на оно, што је преко граница уважено, него и на оно, што је у унутрашњости продавано, а то је цариник прикупљао. Овај је чиновник пресуђивао трговачке и тржишне спорове. Цариник је на велику и тешку глобу осуђиван, кад је званичну власт у своју корист на зло употребио.

На двору српских краљева, а позније царева, налазимо читав низ властеоских великодостојника. Такви беху: деспот, севастократор, ђесар, протосеваст, протовистијар, протоспатар, двородржица, стјегоноша и тако даље. Два потоња српска назива, која значе дворски управитељ и заставник, већ по себи изражавају звање дотичних чиновника; остали су називи позајмљени од византијске дворске јерархије, а између ових бар назив "протоспатар" потребује најмањег објашњења. Називи: деспот, севастократор, ђесар и протосеваст, биће да су значили највиша достојанства, која су владоци кадшто својим синовима или рођацима давали. По томе се дакле ти називи нису само на звања односили. Како су пак под Душаном и одмах после њега те називе носили поједини намесници великих области, то се може мислити, да то не беху просте титулатуре, или бар да су их давали силним великашима ради већега угледа.

Да се порекло и значај ових правних установа, које су од прастарих времена преостаде, тачно обележи и њихов обим опише, то би био по све тежак задатак и код најобразованијих народа. Супротни назори правних историка, које ови имају о свакој засебној установи, најбоље то потврђују. Тај је задатак још тежи код народа, као што су Срби, из чије је прошлости мало, и то непотпуних података сачувано.

Срби баш тада изгубише не само своју државну самосталност, него и своје народно биће, кад на основу измењених и од старине наслеђених установа пођоше путем цивилизације. Овим је губитком за навек прекинута она непрекидност, која се у другим државама опажа између старијих и новијих установа, а по којој се новије из старијих установа могу извести.

Према таким околностима наравно да можемо показати само веома непотпуну и крњу слику правних одношаја и правосуђа у српској држави. За Душанова времена већином је држава у својим рукама имала судску власт и администрацију. Налазимо тројаких судова, који се сви називају "краљевски" или „царски". Судије беху државни чиновници (осим можда сеоских кнезова). У градовима, па и у окрузима, који су под ове спадали, судио је ђефалија, као што већ рекосмо. У сеоским су општинама окружне или месне старешине* пресуђивале омање ствари а у целој земљи важније је спорове судио сам владалац или од њега наименоване краљевске или царске судије, који се бавише на двору. или који по некад обилазише области, да расправе